



Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2007:80

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

Högby Prästgård

RAÄ 11, Prästgården

Högby socken

Mjölby kommun

Östergötland

Dnr 423-1891-2000, 423-2598-2006

Sofia Lindberg (Wennström)



UV ÖST RAPPORT 2007:80

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Högby Prästgård

RAÄ 11, Prästgården

Högby socken

Mjölby kommun

Östergötland

Dnr 423-1891-2000, 423-2598-2006

Sofia Lindberg



Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se/uv

Omslagsbild Boplatsen RAÄ 11:4, fotograferad från sydost. Foto Sofia Lindberg (Wennström).

Produktion/grafisk form Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Foto RAÄ UV Öst

Utskrift UV Öst, Linköping 2007

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2007 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2007:80

ISSN 1404-0875

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Syfte	5
Kulturmiljö	5
Metod och genomförande	7
Resultat	7
Förehistorisk tid	8
Historisk tid	8
Åtgärdsförslag	8
Referenser	9
Litteratur	9
Arkiv	9
Kartor	9
Administrativa uppgifter	9
Bilaga 1. Detalplaner	10
Bilaga 2. Anläggningsbeskrivning	12



Fig 1. Karta över Östergötland med platsen för undersökningen markerad.

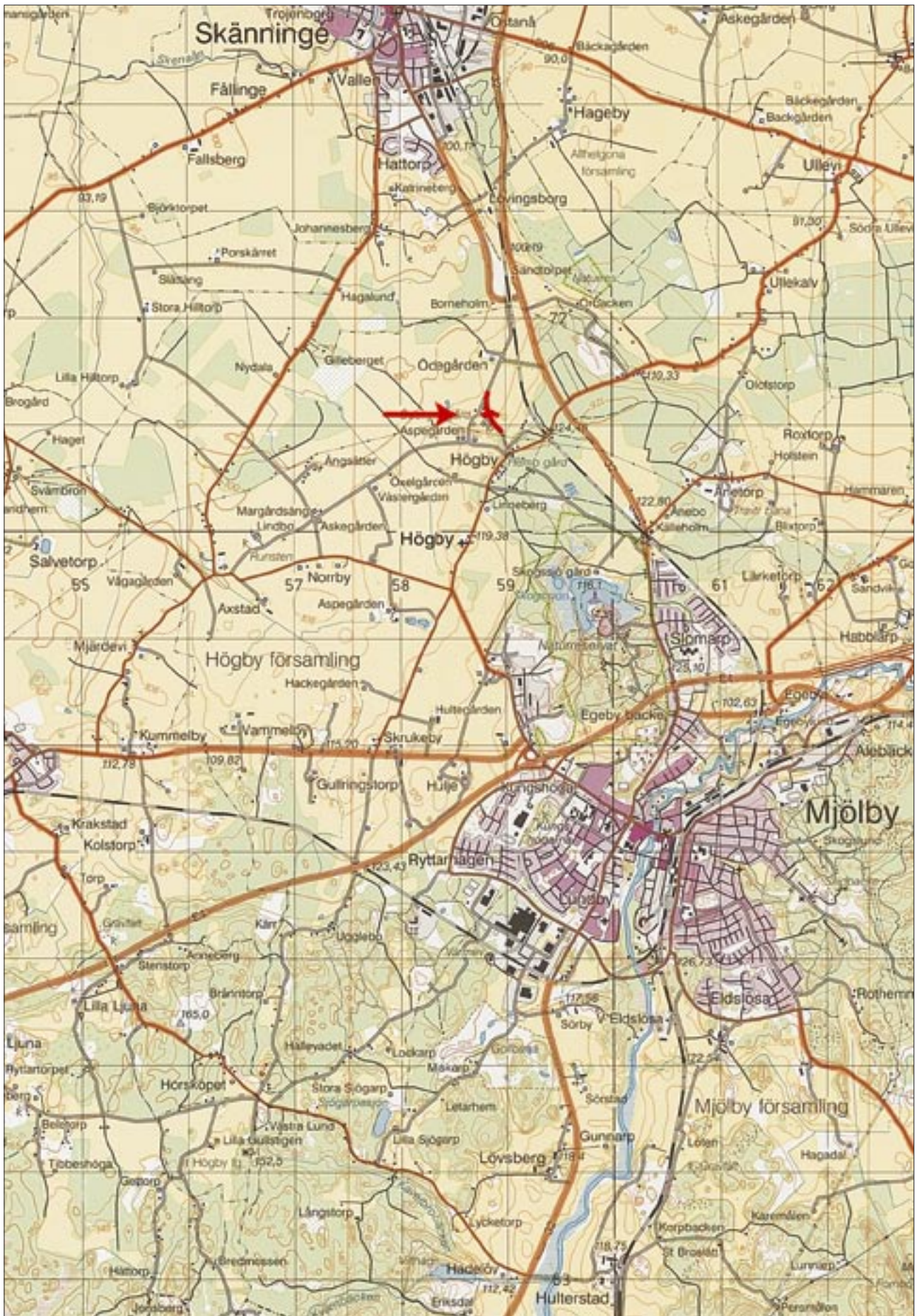


Fig 2. Utdrag ur analoga Gröna kartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Arkeologisk förundersökning

Högby Prästgård

Sammanfattning

I juli 2006 genomförde Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst (RAÄ UV Öst) en arkeologisk förundersökning i Högby, Mjölby kommun. Anledningen var att Banverket, Östra Banregionen, planerar omläggning av den befintliga åkervägen i anslutning till ombyggnaden av järnvägen mellan Motala och Mjölby. Trakten kring Högby är mycket fornlämningstät med bland annat gravfält och ett flertal runstenar. Det finns också lösfynd av stenyxor som visar på aktivitet i området under neolitikum. Vid utredningen som genomfördes 1995 framkom ett kulturlager med bränd lera, skärvsten och träkol i området.

Vid den nu aktuella förundersökningen påträffades två, eventuellt tre, anläggningar som bedömdes som förhistoriska, ett antal diken, odlingslager samt resterna efter en ladugård som brunnit ned på 1940-talet. Anläggningarna undersöktes och togs bort inom ramen för förundersökningen.

RAÄ UV Öst föreslår inga ytterligare arkeologiska insatser i ärendet. Länsstyrelsen i Östergötlands län beslutar vidare i ärendet.

Bakgrund

Vid Högby Prästgård, Högby socken planerar Banverket, Östra Banregionen, omläggning av den befintliga åkervägen i anslutning till ombyggnaden av järnvägen mellan Motala och Mjölby. På platsen har RAÄ UV Öst tidigare utfört en utredning. Resultaten från denna indikerade förhistoriska lämningar i form av bland annat kulturlager (Sköldebrand 1996).

Länsstyrelsen fattade beslut i ärendet redan år 2000 men den arkeologiska förundersökningen blev aktuell först år 2006. Banverket önskade en förlängning av det tidigare beslutet i ärendet (Lst dnr 220-3775-00), därför upprättade RAÄ UV Öst 2006 endast en uppdaterad kostnadsberäkning. Den tidigare undersökningsplanen (RAÄ dnr 423-1891-2000) var dock fortfarande aktuell.

Förundersökningsområdet var beläget i åkermark och omfattade cirka 8500 m². Fältnätet utfördes av Göran Gruber och Sofia Wennström, RAÄ UV Öst, i slutet av juli 2006.

Syfte

Målsättningen med förundersökningen var att bedöma de tidigare påträffade boplatslämningarnas karaktär, utbredning och omfattning samt om möjligt datera dem.

Kulturmiljö

Förundersökningsområdet ligger i fullåkersbygd på Östgötaslätten, norr om Mjölby. Landskapet är flackt och i söder och öster finns stora skogsområden medan slätten breder ut sig i norr och väster. Trakten kring Högby är mycket fornlämningstät. Den aktuella vägsträckan ligger omedelbart norr om Högby Ödekyrkogård med rester efter den medeltida kyrkan (RAÄ 10, Högby socken). På en kulle står en runsten vars text handlar om bonden Gulle och hans söner. Denna och ytterligare tre runstenar (RAÄ 11), tillvaratogs när kyrkan revs på 1870-talet. I närheten finns också gravfält (RAÄ 54 & RAÄ 87). RAÄ 87, beläget cirka 600 meter nordost om undersökningsområdet, är delundersökt och daterat till förromersk och romersk järnålder (Sköldebrand 1997). Intill RAÄ 87 finns fossil åkermark i form av bandparceller (RAÄ 90, Lindeblad 2002). Gravfältet RAÄ 54, beläget cirka 500 meter nordväst om under-

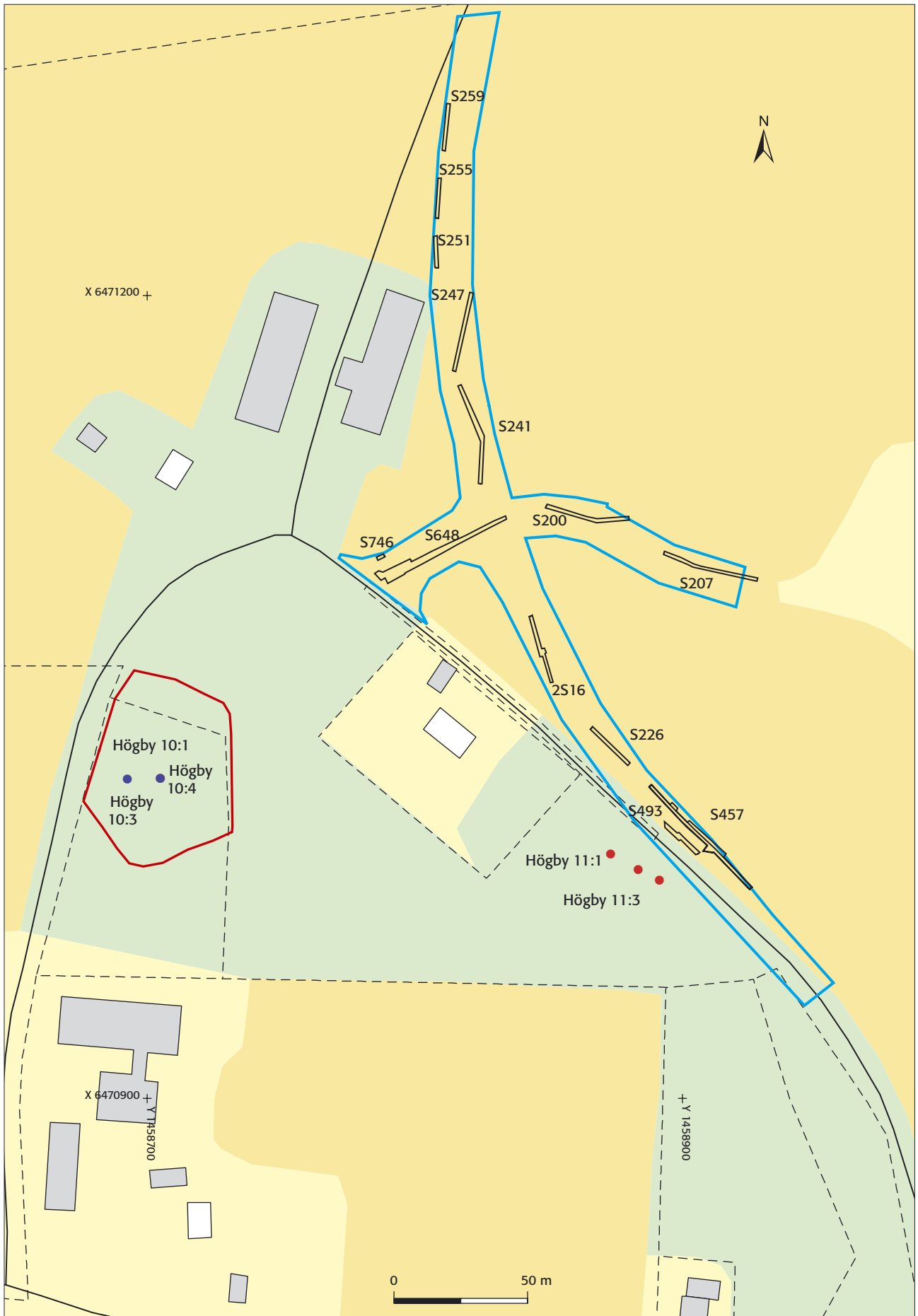


Fig 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan och FMIS med undersökningsområdet och schakt. Skala 1:2000.

sökningsområdet, är också delundersökt och har med hjälp av fyndmaterialet daterats till vikingatid (Lindahl 1950, Molin 2004). Öster om gravfältet finns ett boplatsoområde som troligen har kontinuitet från yngre bronsålder till och med romersk järnålder (Molin 2004). RAÄ 12 är registrerad som en hög men bedöms sannolikt bestå av avfall och sten från åkern (FMIS). På gården Högby 7:11 förvaras ett fyndmaterial som genom åren påträffats i åkermarken kring gården, bland annat en neolitisk yxa i flinta (RAÄ 91). Söder om det nu aktuella området har rester efter en risflätad väg och djurben påträffats i samband med en schaktövervakning (Elfstrand 1998).

Utredningen som gjordes inför den aktuella vägomläggningen visade att det i den södra delen fanns bevarade boplatsslämningar i form av ett sotigt kulturlager med bränd lera, skärvsten och träkol samt några osäkra keramikskärvor (RAÄ 11:4, Skjöldebrand 1996).

Metod och genomförande

Vid förundersökningen drogs 14 schakt med en sammanlagd yta av cirka 620 m². Samtliga schakt drogs i åkermark som fortfarande brukas. Undergrunden bestod av lera eller sand. Matjorden banades skiktvis av ned till orörd mark eller anläggningsnivå. Därefter handrensades anläggningarna. Allting mättes in med hjälp av totalstation och lagras i RAÄs digitala dokumentationssystem, Intrasis.

Anläggningarna av förhistorisk karaktär som påträffades vid förundersökningen undersöktes och togs bort.

I samband med förundersökningen anmäldes även ett fyndmaterial som förvaras på gården Högby 7:11 till FMIS (Informationssystemet om fornminnen) och som, enligt uppgift från markägaren, främst påträffats i åkrarna söder om gården (fig 4). Fyndmaterialet består bland annat av neolitiska yxor, både i flinta och bergart (RAÄ 91, Högby socken).

Resultat

Vid förundersökningen påträffades två, eventuellt tre, anläggningar som bedömdes som förhistoriska, ett antal diken, odlingslager samt resterna efter en ladugård.



Fig 4. Fynden som finns på gården i Högby. Foto RAÄ UV Öst.



Fig 5. Prästgården med tillhörande byggnader och den medeltida kyrkan i Högby fotograferat 1869. Efter Sandstedt (1970:60).

Förhistorisk tid

Anläggningarna av förhistorisk karaktär utgjordes av ett stenskott stolphål (A582) och en härd/härdbotten (A572). Det fanns även en flack grop i samma område (A474) som innehöll enstaka bitar bränd lera i övre delen av fyllningen. Dessvärre fanns inget daterbart material i någon av anläggningarna. Härden var yngre än stolphålet. Lämningarna framkom i förlängningen av ett mindre höjdläge och sannolikt fortsätter boplatsen upp mot detta, åt nordost. Boplatsen har i FMIS fått beteckningen RAÄ 11:4, Högby socken. Det kulturlager som påträffades i samband med utredningen motsvaras sannolikt av A453 som efter förundersökningen tolkats som ett odlingslager. Lagret framkom under det moderna ploglaget och innehöll stänk av bränd lera och träkol.

Historisk tid

Vid förundersökningen påträffades resterna efter en ladugård som, enligt uppgift från markägaren, skall ha brunnit ned på 1940-talet. Här fanns utjämningslager (A642), en kraftig stensyll (A308), trägolv (A623), avfallsmaterial från 1800–1900-tal (A359), och ett sandlager (A636) som kan ha med släckningen av branden att göra. Drygt 60 meter åt sydost fanns lämningarna efter vad som tolkas som ytterligare en ekonomibyggnad (A714). På 1855 års karta över laga skifte märks flera byggnader i området som inte fanns med på storskifteskartan från 1773. På den senare är förvisso husen bara markerade med schablon. Vid undersökningen framkom dock inget fyndmaterial som indikerade att byggnaderna skulle vara äldre än 1800-tal.

Ett flertal diken observerades i samband med förundersökningen. De gick delvis i olika riktningar, varav några går att identifiera i det historiska kartmaterialet.

I hela schakt 648 fanns ett mörkbrunt, torvliknande lager, vilket skulle kunna tyda på att området tidigare varit lite fuktigt. På 1710 års karta är området markerat som vall, vilket skulle kunna stödja denna tanke.

Åtgärdsförslag

Med tanke på förundersökningens begränsade resultat föreslår RAÄ UV Öst inga ytterligare arkeologiska insatser i ärendet. De lämningar som framkom undersöktes och togs bort inom ramen för förundersökningen.

Länsstyrelsen i Östergötlands län beslutar vidare i ärendet.

Linköping i oktober 2007

Sofia Lindberg (Wennström)

Referenser

Litteratur

- Elfstrand, B. 1998. *Optokablar ett tvärsnitt genom Östergötland*. Rapport UV Öst 1998:34. Linköping.
- Helander, A. 1998. *Högby 7:11*. Rapport UV Öst 1998:36. Linköping.
- Lindahl, A. 1950. *Kvinnogravar från omkring år 800 e Kr vid Högby gård i Högby socken...* Östergötlands och Linköpings stad museum, meddelanden 1948–1950. Linköping.
- Lindeblad, K. 2002. *Väg 32. Skänninge–Mjölby*. Rapport RAÄ UV Öst 2002:5. Linköping.
- Molin, A. 2004. *Högby Ödegård. Arkeologisk förundersökning inför nytt vindkraftverk*. Rapport RAÄ UV Öst 2004:7. Linköping.
- Sandstedt, G. 1970. *Högby och Axtad i Högby socken. Bebyggelsen på byarnas tid och 1970*. Examensarbete i arkitekturhistoria 1970.
- Skjöldebrand, M. 1996. *Högby Ödegård*. Rapport RAÄ UV Öst 1996:9. Linköping.
- Skjöldebrand, M. 1997. *Högby 87*. Rapport RAÄ UV Öst 1997:6. Linköping.

Arkiv

Informationssystemet om fornminnen (FMIS).

Kartor

- Ägomätning 1710. D42-11:1. www.historiskakartor.lantmateriet.se
- Storskifte 1773. D42-11:2. www.historiskakartor.lantmateriet.se
- Laga skifte 1855. D42-11:3. www.historiskakartor.lantmateriet.se

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland

Landskap: Östergötland

Kommun: Mjölby

Socken: Högby

Plats: Ödegården/Prästgården, Högby 7:11

Fornlämning: RAÄ 11

Undersökningens mittpunkt: X6471113, Y1458828

Koordinatsystem: RT90, 2,5 gon V

Höjdsystem: RH00

Riksantikvarieämbetet dnr: 423-1891-2000 och 423-2598-2006

Länsstyrelsen dnr: 220-3775-00 och 431-12954-06

Länsstyrelsen beslutsdatum: 2000-05-04

Projektnummer: 1510204

Intrasisprojekt: O2006:113

Rapportnummer: 2007:80

Ansvarig arkeolog: Göran Gruber

Personal: Sofia Lindberg (Wennström)

Beställare: Länsstyrelsen Östergötland

Kostnadsansvarig: Banverket, Östra Banregionen, att. Daniel Öholm

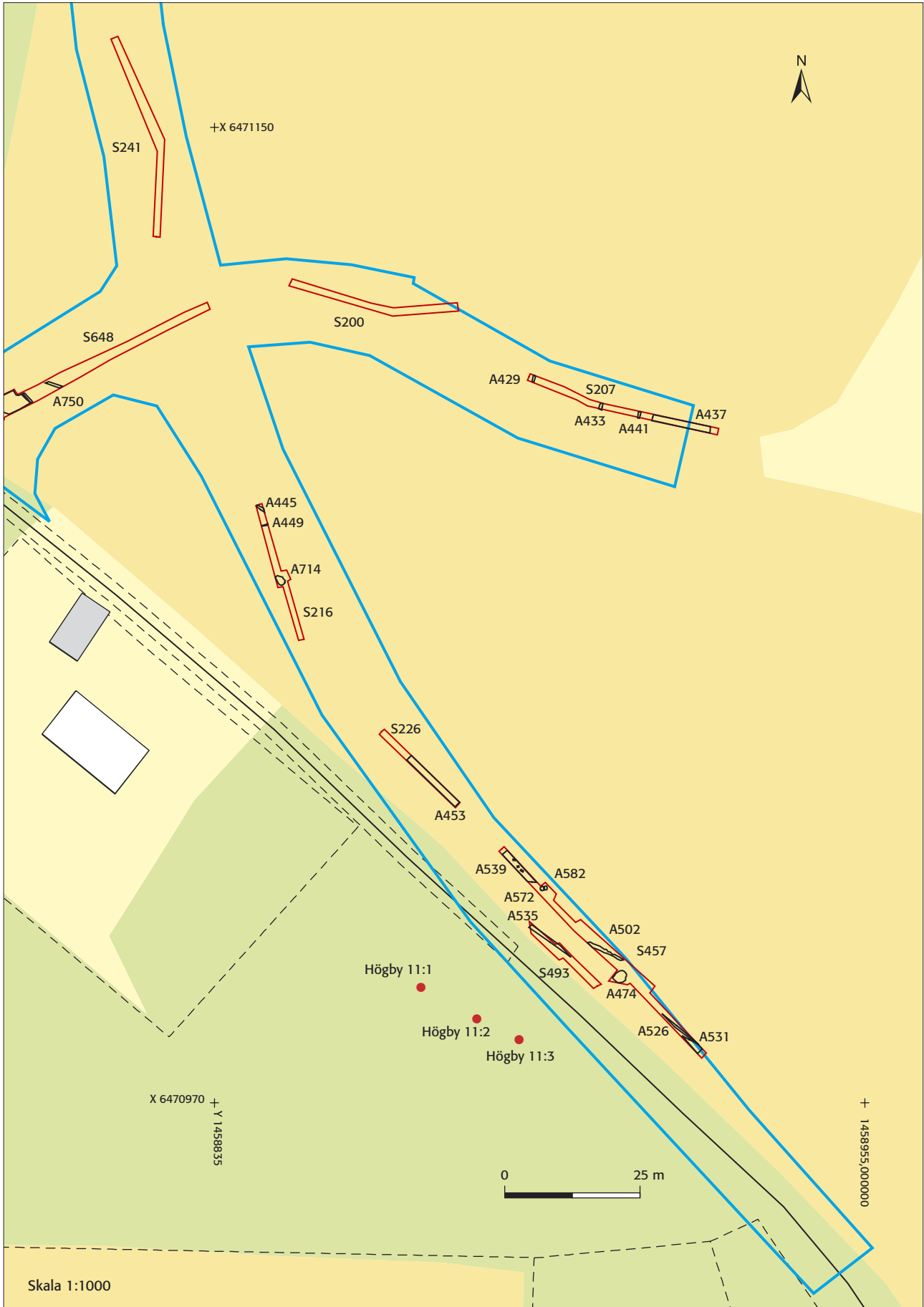
Undersökningstid: Juli 2006

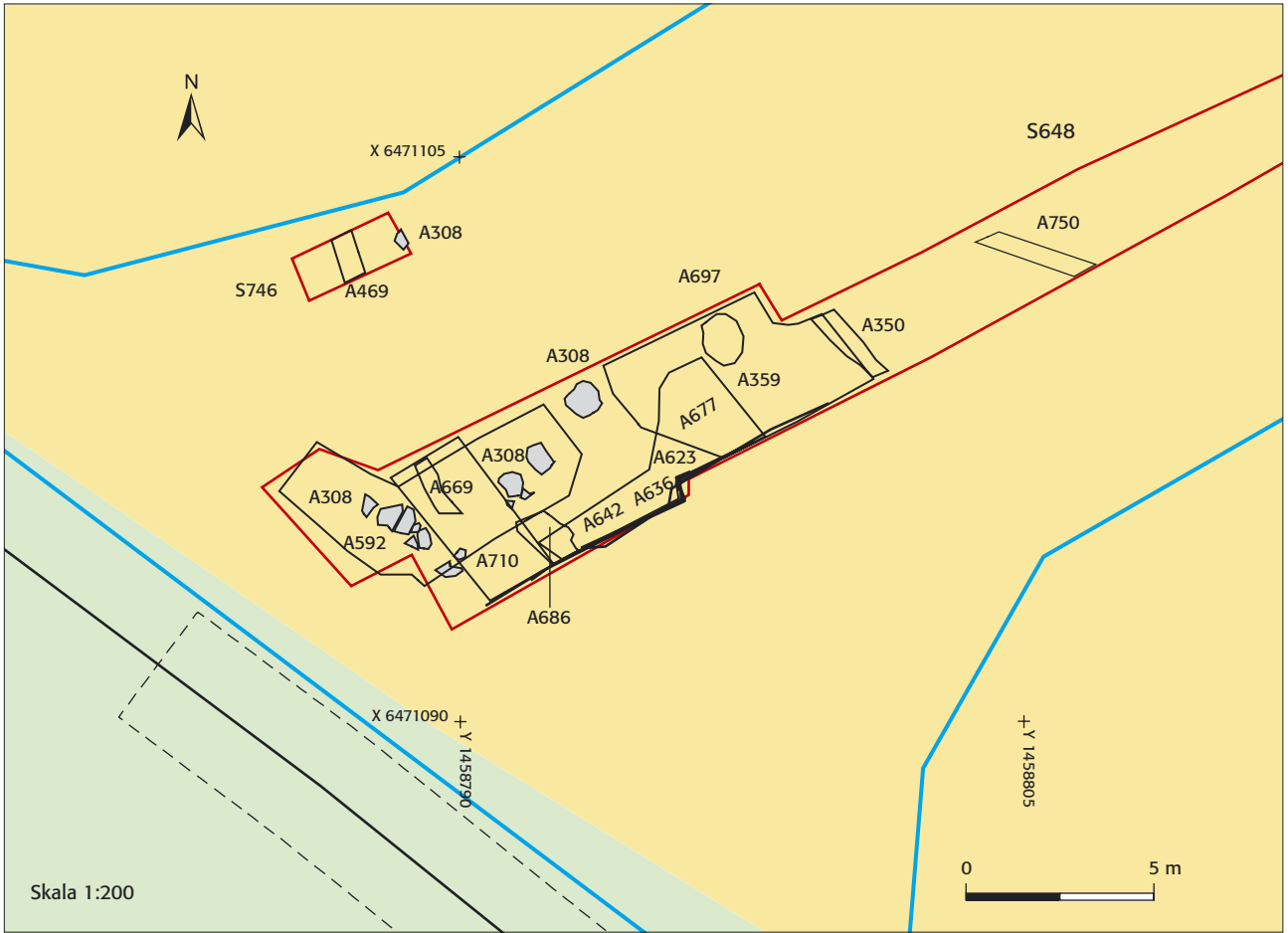
Undersökningsområde: 8500 m²

Arkivhandlingar: En sektionsritning förvaras i ATA, Stockholm.

Fynd: Inga fynd tillvaratogs vid undersökningen.

Bilaga 1. Detaljplaner





Bilaga 2. Anläggningsbeskrivning

Anl nr	Typ	Und andel %	Beskrivning
308	Syllsten	0	Syllstenarna var upp till 1 meter stora och låg längs med vägen och i en rät vinkel ut mot åkern. Upp mot de större stenarna fanns ett stort antal mindre, runda stenar, upp till 0,25 meter stora. Syllstenarna som placerats i sydväst-nordostlig riktning var något mindre och låg högre än raden som följde vägen. Kan eventuellt ha utgjort mellanvägg.
350	Dike	0	Stenfyllt.
359	Avfallslager	0	Avfall från 1800–1900-tal, eventuellt dumpat efter branden? Fajans, yngre rödgods, porslin, spik (ej tillvarataget). Ligger över syllstenarna A308. Eventuellt rester efter gårdsplan i lagrets norra del.
429	Dike	0	–
433	Dike	0	–
437	Odlingslager	1	Sannolikt äldre odlingslager. Gråsvart, humusblandad sand med enstaka stänk av träkol. Upp till 0,1 meter tjockt. Lagret har bevarats i en naturlig svacka.
441	Dike	0	–
445	Dike	0	–
449	Dike	0	–
453	Odlingslager	1	Sannolikt äldre odlingslager. Gråsvart, humusblandad sand med enstaka stänk av träkol och bränd lera. Upp till 0,12 meter tjockt.
474	Grop	20	2,4 meter i diameter. 0,3 meter djup. Rund planform, plan bottenform. Fyllning av gråbrun, grusig sand. Stenar mellan 0,05–0,2 meter. Enstaka bitar bränd lera fanns i övre delen av fyllningen.
502	Dike	1	Dike 0,35 meter brett och 0,15 meter djupt från orörd markyta. Plan bottenform. Ojämna kanter. Fyllning av gråbrun sand med enstaka träkol samt små stenar.
526	Dike	0	–
531	Odlingslager	1	Sannolikt äldre odlingslager eller möjligen markyta. Brungrå, humusblandad sand med enstaka stänk av träkol. Upp till 0,15 meter tjockt. Lagret har bevarats i en naturlig svacka.
535	Dike	0	–
539	Odlingslager	1	Sannolikt äldre odlingslager. Brun, humusblandad sand med enstaka stänk av träkol. Upp till 0,1 meter tjockt. Under odlingslagret fanns årderspår (A543, A545, A547, A549).
543	Årderspår	0	–
545	Årderspår	0	–
547	Årderspår	0	–
549	Årderspår	0	–
572	Härd	50	Härd/härdbotten. Rund planform, ca 0,7 meter i diameter. 0,12 meter djup. Riktligt med skärvig och skörbränd sten. Sotig lins i botten. Inget kol. Skär delvis A582.

Anl nr	Typ	Und andel %	Beskrivning
582	Stolphål	50	Stenskott stolphål ca 0,65 meter i diameter. Ca 0,33 meter djupt. Skott med rundade och enstaka skärviga stenar upp till 0,12 meter stora. Skärs delvis av A572.
592	Lager (brand?)	0	Område påverkat av branden på 1940-talet. Träkol, värmepåverkat glas fanns fläckvis i ett grått sandlager. Även småsten, tegel.
623	Golv/vägg?	0	Trägolvet eller rasad vägg bestående av både flis och större delar av dåligt bevarade plankor. Har rasat ned och låg direkt på A642 (planeringslager). Fanns på båda sidor om syllstenarna A308, dock bättre bevarat åt öster.
636	Lager	0	Tunt (ca 0,05 m), ljust sandlager som fanns ovanpå A623. Eventuellt kastats på för att dämpa brand och rök.
642	Utjämningslager	0	Gulröd sand blandad med mörkgrå torv, innehöll tegelkross (0,12 m tjockt).
669	Ränna	5	Rännliknande nedgrävning. Ca 0,5 meter bred, 0,55 meter djup. Fylld med gråbrun sand. Stenar i storlek mellan 0,05–0,25 meter låg ovanpå en träplanka. Från plankan var det cirka 0,14 meter till botten. Dränering till ladugården?
677	Utjämningslager	0	Utjämningslager bestående av grå sand (kan delvis vara naturligt) under A308. 0,1–0,2 meter tjockt. Innehöll rödgods med vilterdekor i överytan.
684	Lager (odling?)	0	Naturligt, torvigt lager. 0,15–0,2 meter tjockt. Möjligen äldre odlingslager eller markyta.
686	Syllsten	0	Enklare grundmur (till mellanvägg/utbyggnad?). 0,8 meter bred, ca 0,4 meter hög. Stenarna mellan 0,1–0,3 meter stora. Fortsätter in mot A308. Omgrävt runtomkring.
697	Syllsten	0	Stensamling – rester efter enklare syll/grundmur? 1,4x1 meter synligt i schaktet. Består av 0,1–0,5 meter stora stenar. Fortsätter västerut.
710	Lager	0	Grågrått, melerat, naturligt sandlager. Cirka 0,1 meter tjockt.
714	Sten (husgrund?)	0	Samling sten som troligen varit grunden till en yngre ekonomibyggnad mitt emot Prästgården. Stenarna varierade i storlek upp till 0,5 meter. En del större var skarpkantade medan de mindre var rundade. Endast en mindre del av anläggningen togs fram och den har inte avgränsats. Fynd av tegel, porslín, butelj- och fönsterglas (ej tillvarataget).
750	Dike	0	–